

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՏԵՐ-ՆԵՐՍԷՍԵՍԻԱՆ. - Նոր յայտնություն
թէ սխալ մեկնություն (շար.) . . . 97

ԳՐԱԿԱՆ

Հ. ՄԵՍՐՈՊ ՃԱՆԱՇԵԱՆ. - Սրբուհի Տիւսաբ . 102

ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱԹ. - Աղուոր տունիս . . . 111

Հ. Դ. ՏԱՅԵԱՆ. - Գիւտնական Նոթեր Բագրատունեան «Հայկ Գիւտնական»-ի մասին . 111

Հ. ՄԵՍՐՈՊ ՃԱՆԱՇԵԱՆ. - Փօլ Վալերի և իր բանաստեղծությունները (վերջ) . . . 124

ԱՐՄԱՆԻՐԵԱՆ. - Անդարձ մեկնում . . . 134

ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱԹ. - Մայրիկ . . . 135

Հ. ԵՓՐԵՄ ՏԵՐ-ՂԱԶԱՐԵԱՆ. - Խաչեալը . . . 142

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հ. ԳՐ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ. - Գրիգոր Կթղ. Անաւորակացի,
Նամականի (շար.) . . . 116

» » Ա. Մաշտոցը . . . 114

ԱՐՄԱՆԻՐԵԱՆ. - Ա. Կամայ պատասխան Յ. Գրիգորեանին . . . 113

ԳԵՂԱՐՈՒԵՏՈՒԹԻՒՆ

Յ. ԱՇԽԱՏԵԱՆ. - Համայնապատկեր շարժանկարի
պատմություններ (վերջ) . . . 136

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

Հ. Մ. ՃԱՆԱՇԵԱՆ. - Ուրիշ Սարոյան Ս. Ղազարի մէջ . . . 143

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՏԵՐ-ՆԵՐՍԷՍԵՍԻԱՆ. - Միւթար Արքայազան
մահուան Բ. Գարապարծի բացման հանդէս
ները . . . 147

ԲԱՆԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ . . . 154

ԳՐԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՏԵՐ-ՆԵՐՍԷՍԵՍԻԱՆ. - Ն. Վ. Տ. Միր-
Աղաճանեանի նոր Հովուական թուղթը . 163

Յ. ԳՈՒՅՈՒՄՅԱՆ. - Արամ Երեմեանի «Քանդա-
կազործուհի Այծեմիկ Ուրարտու» . . . 164

Հ. ՄԵՍՐՈՊ ՃԱՆԱՇԵԱՆ. - Ահարոն Տառնիկեանի
«Ստեղծ անտառ» . . . 166

ՄԱՀԱԳՐԱԿԱՆ

Հ. ՔԵՐՈՐԷՒ Վ. ԶՐԱՔԵԱՆ. - Հանդիսա հոգւոյ Հ.
Գէորգ Վ. Ոսկեանի . . . 167

RELIGION

P. Nersès Der-Nersessian. - Révélation nou-
velle ou bien interprétation erronée?
(suite) . . . 97

LITTÉRATURE

P. Mesrob Djanachian. - Serpouhi Dussap . 102

Arsène Yergath. - A ma belle plante! . 111

P. L. Dayan - Notices d'archives sur le
poème «Haïg le héros» de Pagratouni 111

P. Mesrop Djanachian. - Paul Valéry et sa
poésie (fin) . . . 124

Armavirian. - Départ sans retour . . 134

Arsène Jergath. - Ma mère . . . 135

P. E. Der-Ghazarian. - Le crucifié . . 142

PHILOLOGIE

P. Grégoire Sarkissian. - Grégoire d'Ana-
zarba, écrivain (suite) . . . 116

» » Ier Machtotz . . . 114

Aram Jérémian. - Réponse forcée à Mr. H.
Kurdian . . . 113

BEAUX ARTS

J. Achrafian. - Panorama de l'histoire du
cinéma (fin) . . . 136

ECHO ARMÉNIEN

P. M. Djanachian. - William Saroyan à St.
Lazare . . . 143

P. N. Der-Nersessian. - Solennités jubilai-
res de Bi-Centenaire de la mort de
l'Abbé Mékhitar . . . 147

DISCOURS

RECENSION

P. Nersès Der-Nersessian. - La nouvelle let-
tre pastorale de S. Em. le Card. Aga-
garianian . . . 163

H. Kouyoumdjian. - La «Sculpteur Ayzemnik
Ourardou» de Mr. Aram Yérémiian . 164

P. M. Djanachian. - La «Forêt des plata-
nes» de Mr. Aharon Dadourian . 166

NECROLOGIE

P. Chérubin Teherakian. - La mort du P.
Georges Oskian . . . 167

ԲԱՁՄԱՎԵՊ

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԳԻՏԱԿԱՆ - ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

1843 - 1949

107-րդ ՏԱՐԻ

ՄԱՅԻՍ - ՅՈՒՆԻՍ

ԹԻՒ 5-6

ՆՈՐ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ ԹԷ ՄԻԱԼ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

(ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԳԵՐԵ. ՓԱՌԵՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ)

(Շար. տես «Բազմ.» 1949, Թ. 3-4 էջ 77)

Բ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՍԱՅՔԱՐՈՒՄՆԵՐ

Ինչպէս նկատեցինք, բանասիրական մեթոտի թերին էր որ դուրս կը ցայտէր Գերշ. Հեղինակի ուսումնասիրութեան մէջ: Ներկայացուցինք մէկ պարագան. սակայն մէկ բանի կէտեր ալ կ'ուզէնք անդրադարձնել, այս ներածական տեսութիւնը լրացնելու համար:

1.

Գերշ. Փառն Էպս. ակնարկելով իր տուած ծանօթութիւններու գիտական հան- զամանքին, կը պարծի յիշատակած ըլ- լալով «Ս. Գրքի և Հեղինակներու գոր- ծերուն գլուխներն ու համարները, զրքե- ռու և պարբերաթերթերու տարին, թիւն ու էջերը, - առանց կանխաւալ միտքի

(20) Հասկ, 1948. Թ. 4, էջ 96.

(21) Հասկ, 1945. Թ. 8-10, էջ 158.

կամ նախապաշարումի (ինչպէս սովոր են ընել ուրիշները) և առանց ո'ւ է խտրա- կան կամ նախատական նպատակի»²⁰:

Այս հանդիսաւոր յայտարարութենէն առաջ, արդեօք ակնարկ մը տուած էր իր խի գրած ու հրատարակած յօդուած- ներուն: Ահա թէ ինչո՞ւ կը տարակուսինք:

Իր ուսումնասիրութեան 5-րդ յօդուածին մէջ, որոշակի յայտարարելով թէ վերջին դատաստանէն զատ ո'ւ է դատաստան գոյութիւն չունի, կ'ըսէ.

«Այսպէս քարոզեցին Քրիստոսի Առա- քեալները, և այսպէս ուսուցին և աւան- ղեցին զարեւու ընթացքին, Արեւելեան և Արեւմտեան ուղղափառ Եկեղեցիներու և մեր Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ առա- քելաշաւիղ Ս. Հայրապետները». ապա Յայն և Լատին Հայրեր յիշատակելէ վերջ կը շարունակէ. «և մերս Ս. Գր. Լուսա- տորիչ, Ս. Սահակ, Ս. Գ. Նարեկացի, և Ս. Ն. Շնորհալի, եւայլն, եւայլն»²¹:

Ուր են վկայությունները, զերբերուն անունները, տարին, էջերը, ասոնք անշուշտ կարեւոր էին արժէք տալու համար անմիջապէս կցուած բանադրանքին. սակայն ոչ մէկ ծանօթութիւն. արդեօք քաղաքացիներու անուշադրութեան հետեւանք:

Մինչեւ այդ վճռական պահը յիշատակուած են նախ Ս. Գր. Նարեկացին և Եղիշէն (մեռելներու յարութեան կտրելիութիւնը ապացուցանելու պահուն. Հասկ, 1944. թ. 11-12, էջ 151). ուրիշ անգամ մը «Զուարճացեալը» քարոզը՝ ժամագրքէն (յարութիւն տանող մեռելներու յատկութիւններուն վրայ խօսելու ատեն. Հասկ, 1945. թ. 1-2, էջ 9). և հուսկ Ս. Ն. Ծնորհալիի «Հաւատով խոստովանիմ» աղօթքին «Լոյս ճշմարիտ» տունը (Հասկ, 1945. թ. 6-7, էջ 125-126): Ահա ասոնց վրայ կու գայ յիշատակուած պատգամը. նոյնը՝ եզրակացութեան ձեւով կը կրկնէ 7-րդ յօդուածին վերջաւորութեան (Հասկ, 1946. թ. 1, էջ 12) առանց նորութիւն մը բերելու:

Իսկ Ս. Գր. Լուսաւորչի, Ս. Սահակի ու այդ եւայլն, եւայլն-ներու վկայութիւնները և ոչ իսկ նշանակուած են. ինչո՞ւ, պատրաստ համարարբառի մը չգոյութեան պատճառով անշուշտ, քանի որ Գերշ. Հեղինակը ծայրայեղօրէն առատ է Ս. Գրքի վկայութիւններով էջեր լեցնելու մէջ:

Աւելի ուշ, Գերշ. Վարդան Վ. Թէքէեան, քաւարանի վարդապետութիւնը ջատագովելու ատեն՝ Հայ Եկեղեցւոյ Հայրերէն ալ վկայութիւններ կը յիշատակէ (զժրախտաբար սակայն զանց բրած է աղբիւրներն ու տեղերը նշանակել. (Աւետիք, 1948. թ. 1-2, էջ 28). ու ամէնէն առաջ Ս. Գր. Լուսաւորչի վերագրուած «Յաճախապատում» էն հատուած մը:

Գերշ. Փառէն Սրբգ. պատասխան տալու ատեն, կարծէք պահ մը չյիշելով որ ինքն ալ նախապէս յիշատակած էր Ս. Գր. Լուսաւորչի՝ իրր վարդապետ միակ ու վերջնական դատաստանի և հակառակ քաւարանի, կ'ըսէ. «Ս. Գր. Լուսաւորչի վերագրուած Յաճախապատումի քարոզներէն — ինչպէս վարդապետութիւններէն (Ազատանգեղոսեան) շատերը վերջին դարերու մէջ խմբագրուած և Ս. Լուսաւորչին վերագրուած են: — Հետեւորար՝ տարակուսելի և քննելի են ²²»: Արդեօք այս էր պատճառը որու համար նախօր յօդուածներուն մէջ խօսք մ'իսկ չէր յիշատակած Ս. Լուսաւորչին: Եւ եթէ ատենը տարակուսելի և քննելի են տակաւին, ինչո՞ւ անհարազատ հեղինակի մը անունով կը պարծէր նախկին յօդուածներուն մէջ: Լաւագոյն չէ՞ր բլբար որ վճիռ արձակելէ առաջ, հարցը նկատի առնէր: Մեզի այնպէս կը թուի թէ Գերշ. Փառէն Սրբգ. իր տեղեկութիւնները կը բաղէ ճ. Ֆ. Բլբար-Փոլսոյ գրքերէն ²³, և վրան կ'ուզէ աւելցնել հայկական աղբիւրներ, հայացնել զանոնք, Ս. Գր. Լուսաւորչի և Ս. Սահակի անունները միայն յիշելով:

2.

Ննջեցելոց շարականներու մասին խօսելու ատեն, Գերշ. Հեղինակը ընտրանքով միայն եօթը տուն կը յիշատակէ ²⁴, ցոյց տալով թէ ո՞րքան պարզ իմաստներ ունին մեր շարականները, և թէ՛ քաւարանի կամ առանձնական դատաստանի մասին ո՞ւր և է ակնարկ չունին:

Բայց զարմանալի չի թուիր երբ ննջեցեալներու նուիրուած շարականներու 250-է աւելի տուններէն, միայն 7 հատ կը ներկայացուի ընթերցողներուն, ապա նաեւ ուրիշ առիթով մէկ քանի առկախ տողեր ²⁵

Երբ 1929, էջ 64.

(24) Հասկ, 1946. թ. 9-10, էջ 250-251.

(25) Հասկ, 1948. թ. 10, էջ 260-261.

ու սա եզրակացութիւնը. «շատ յստակ և պայծառ են մեր հանգստեան շարականները՝ իրենց աւետարանաշունչ խորհրդածութիւններով. ոչ թէ միայն ննջեցեալներու, այլ՝ նաեւ ժողովրդեան համար պարզ պաղատանք ու աղաչանքներ են անոնք՝ վերջին դատաստանին օրը միայն Աստուծոյ ողորմութեան և շնորհներուն արժանանալու համար, և երբեք քաւարանի իմաստ չունին» ²⁶:

Անշուշտ ծանօթ է Գերշ. Հեղինակին, վենետիկ տպուած (1898-ին) «Կարգաւորութիւն Հասարակաց Աղօթից Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ» գրքին «Զեկուցում»ը. հոն ԻԲ-ԻԳ էջերուն մէջ յիշատակուած են շարականի ինչ ինչ տուններ, որոնցմէ առ նուազն 7 հատը իր կարծիքին դէմ կը բաւեն: Սակայն այս մասին բացարձակ լռութիւն իր կողմէ. ծաղրելու համար բանասիրական աշխարհը, թէ դժուարութիւնները հարկելու նպատակով:

Նոյնը կրնանք ըսել իր յիշատակած մարտիրոսաց շարականներու մասին (թիւով 18. Հասկ 1947. թ. 4, էջ 87-88) ուր իբր թէ խօսք կամ ակնարկ չ'ըլլար անմիջական հատուցումի (Գերշ. Հեղինակին համաձայն): Սակայն վերեւ մատնանշուած «Զեկուցում»ին մէջ 14 տուն կը յիշատակուի, որոնց համեմատ սուրբերը ներկայիս բուն արքայութեան մէջ են, Աստուծոյ քով, երկնքի վայելքներուն մէջ, (ոչ թէ կայանի մէջ):

Գերշ. Փառէն Սրբ. տեղեկ է ասոնց, բայց կ'ըսէ. «սուրբերու կացութիւնն նուիրուած ուղերձի բանաստեղծական խօսքերէն կարելի չէ, կարծենք, հետեցնել թէ սուրբերը իրենց մահէն վերջ անմիջապէս մտած ըլլան կամ մտնեն երկնից արքայութեան մէջ, այլ արժանի եղած են անոր» ²⁷:

Լաւագոյն պիտի ըլլար՝ եթէ կարծիքի

(26) Հասկ, 1948. թ. 10, էջ 261.

(27) Հասկ, 1948. թ. 4, էջ 97.

տեղ փաստացի ապացոյցներ մէջտեղ հանէր և աւելի մանրամասն պրպտէր այս հարցը ժ. դարէն առաջ մեր սրբազան մատենագրութեան մէջ:

Առ այժմ շատեր, Գերշ. Փառէն Սրբգ.ի գրութեան ընթերցումէն վերջ, այսպէս պիտի խորհրդածեն իրաւացի կերպով. Ուրեմն այս տասը դարէ ի վեր մեր Հայ Եկեղեցւոյ շփոթ վարդապետութիւններ կը դաւանի ամէն օր պաշտօնապէս, շարականներու երգեցողութեամբ, կաթողիկոսանիստ տաճարներէն մինչեւ յետին գիւղերու եկեղեցիներուն մէջ. և ահա Գերշ. Փառէն Սրբգ.ան մարգարէական յայտնութեան պէս կու գայ վերահաստատելու Հայ Եկեղեցւոյ հնադարեան աւանդութիւնը (առանց սակայն ժ. դարէ առաջ յիշուած պատմական, դաւանական, ծիսական աղբիւրներ և վկայութիւններ օգտագործելու ըստ բաւականին):

3.

Նոր յայտնութիւն մըն ալ:

Խօսելով յաւիտենական ու վերջին դատաստանի վճիռներու գործադրութեան վրայ, Գերշ. Փառէն Սրբգ. կ'ըսէ. «Իսկ մեղաւորները պիտի նետուին՝ սատանային կողմէ պատրաստուած յաւիտենական կրակին մէջ» ²⁸. ուրիշ տեղ մըն ալ այսպէս կը թարգմանէ Քրիստոսի վերջին վճիռը. «Հեռացէք ինձմէ և գացէք յաւիտենական կրակը, զոր պատրաստած են սատանան և իր հրեշտակները» ²⁹:

Անշուշտ Գերշ. Հեղինակը այս տեղ գոնէ Հայ Եկեղեցւոյ անունով չի խօսիր, որովհետեւ իր թարգմանութեան մէջ յայտնի սխալ մը կայ որ առաջ կու գայ, տրական հոլով մը՝ սեռականի հետ, ու կրաւորական բայ մը՝ ներգործականի հետ շփոթելէն:

Տեսնենք հայերէն բնագիրը Զօհրապեան

(28) Հասկ, 1945. թ. 8-10, էջ 156.

(29) Հասկ, 1945. թ. 11-12, էջ 211.

(22) Հասկ, 1948. թ. 8-9, էջ 228.

(23) «Ուր են մեռելները». տպ. Պրութին (Նիւ Եորք) 1927, էջ 64: «Դժոխք», տպ. Պրութին (Նիւ Եորք) 1929, էջ 64.

Երբ 1929, էջ 64.

(24) Հասկ, 1946. թ. 9-10, էջ 250-251.

(25) Հասկ, 1948. թ. 10, էջ 260-261.

(Վենետիկ 1805) և Բագրատունեան (Վենետ. 1860) հրատարակութիւններուն համաձայն.

Մոր. Իե. 41

«Երբայք յիկեմ, սերիկայք, ի հորն յախտեալսն, որ պատրաստեալ է սատակայի և հրեշտակաց ետրա»³⁰:

Գերշ. Փ. Եպ.ի համար, այդ նախադասութեան մէջ՝ պատրաստեալ զերբայք ներգործական իմաստ ունի (սատանան է պատրաստողը). իսկ սատակայի՝ սեռական հոլով տէր-բայի է, ինչ որ օրինաւոր է գրաբարի մէջ³¹. բայց ինչո՞ւ սեռի խնդիրը ուղղական է, «որ» որովհետեւ իրականին մէջ, պատրաստեալ զերբայք կրաւորական իմաստ ունի, սատակայի և հրեշտակաց գոյականներն ալ տրական հոլով են և տէր-բայի չեն. այսպէս է յունարէն բնագրին մէջ, ուր կրաւորականի և ներգործականի, տրականի և սեռականի շփոթութիւնն անկարելի է.

Ահա բնագիրը.

«πορεύσθαι ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ»³².

1. — τὸ ἡτοιμασμένον (= որ պատրաստեալ է), ἐτοιμάζω (= պատրաստել, բանի մը սահմանել) բային միջին-կրաւորական ձեւի «aoriste» զերբայն է (հոլովով՝ հայցական, պարզապէս որովհետեւ վերագիր մըն է εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον-ի):

Մեր նախնիք չեն ուզած «ի պատրաստեալն», այլ բացատրութեամբ՝ «որ պատրաստեալ է» զրած են. անշուշտ գաղափարը աւելի յստակելու համար: Իսկ անկեալ դարու գրաբարով «պատրաստե-

ցեալ» ըսուած է Մխիթար Արքայօր Մով. մեկնութեան մէջ (էջ 699).

2. — τῷ διαβόλῳ և τοῖς ἀγγέλοις տրական ձեւեր են ու քերականական բանաձեւով վախճանակաւ կը կոչուին, այսինքն նպատակ, վախճան նշանակող:

Ահա ուրեմն ստոյգ թարգմանութիւնը.

«Հեռացէք ինձմէ, անիծածներ, զացէք յախտեալական կրակը, որ պատրաստուած է սատանային և անոր արքանեակներուն (համար)»:

Եթէ յունարէն բնագրի հրատարակութեան քննական պատկերին նայինք, պիտի տեսնենք որ շատ մը ձեռագիրներու մէջ, այս համարը տարբերակ մը և յաւելուած մըն ալ ունի. այն է «ο ἡτοιμασεν ο πατηρ μου», այսինքն «գոր պատրաստեաց Հայր իմ»։ այս պարագան կը վաւերացնէ մեր բացատրութիւնը, թէպէտ ճշգրտագոյն ձեռագիրներ այդ յաւելուածը չունին:

Մատթէոսի նոյն զլխուն մէջ, ուրիշ անգամ մ'ալ գործածուած է այդ ἐτοιμάζω բայը տրական խնդիրով. «ժառանգեցէք զպատրաստեալ ձեզ արքայութիւնն ի սկզբանէ (Իե. 34). յուն. κληρονομήσατε τὴν ἐτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν».

Այս կու գայ հաստատելու մեր բացատրութիւնը:

Ուրեմն սատանաները չեն որ դժոխքի կրակը պատրաստած են, այլ սատանաներուն համար դժոխքի կրակը պատրաստուած է. այսպէս ու այս իմաստով թարգմանուած են այդ տողերը շատոնց, Զմիւռնիա³³, Փարիզ³⁴, Նիւ Եորք³⁵ ու Կ. Պոլիս³⁶ հրատարակուած աշխարհարար Աւետարաններուն մէջ:

(34) 1825, 1828.

(35) 1862, 1864, 1866, 1867, 1889 եւն.

(36) 1858, 1882, 1888, 1889, 1894, 1897, 1902.

Այս վերջինին մէջ կը կարգանք. «Ինձանից զէն գնացէք, ով անիծեալներ, յախտեալական կրակի մէջ, որ պատրաստուած է սատանայի և նորա արքանեակների համար»:

Լաւագոյն չէր ըլլար որ Գերշ. Հեղինակը ատոնց հետեւէր և չուզէր նոր թարգմանութիւն մը կատարել, զրաբարի որ-ը՝ աշխարհարարի մէջ զոր-ի վերածելու համար:

Այս բոլոր անդրադարձութիւններէն կրնանք եզրակացնել՝ թէ Գերշ. Հեղինակը, նախ՝ բնագիրներ գործածելու մէջ շատ ուղիղ և հարեւանցիկ է, երբեմն նոյն իսկ խեղաթիւրելու կամ տարբեր իմաստ տալու աստիճան. երկրորդ՝ աւելի հակամէտ է վարդապետական կարծիքներ տեղադրու քան զիտական լուրջ փաստեր կամ հակափաստեր ներկայացնելու. երրորդ՝ դժուարութիւններէ, մեկնութեան և լուսարանութեան կտրու հատուածներէ կը խուսափէ: Պարզենք այս վերջին կէտը. ան կ'անտեսէ իր կարծիքին և տեսութեան աննպաստ վկայութիւնները, մանաւանդ Հայ Եկեղեցւոյ Ս. Հայրերէն յիշուած ու այլեւս պատմական դարձած ինչ ինչ վկայութիւններ, որոնք կայանի վարդապետութեան հակառակ կը թուին, ու նպաստաւոր՝ անմիջական հատուցումի, առանձնական դատաստանի ու քաւարանի վարդապետութիւններուն. հատուածներ, որոնք հաւաքուած են մասամբ մը անցեալ դարուն վերջերը տպուած գրաբար զրքերու մէջ և այդ պատճառով ներկայիս չունին ժողովրդականութիւն. թերեւս քննական ու գիտական հանգամանքով ալ չեն գոհացներ արդի պահանջները:

Գերշ. Հեղինակը պարտական էր իր ուսումնասիրութեան մէջ ատոնք եւս նկատել, գործնականապէս ալ ցոյց տալու համար՝ թէ իրապէս զերծ է կանխակալ կարծիքներէ: Միւս կողմէ սակայն, չենք ուրանար որ ան բաւական պրպտած ու

վերլուծական համադրութեամբ ջանացած է ամփոփել ժամագրքի մեծ ու փոքր աղօթքներու, զանազան շարականներու, ինչպէս նաեւ Պատարագամատուցի կարգ մը աղօթքներու բովանդակութիւնն ու իմաստը, անոնց ծագումին և հեղինակի մասին ալ տեղեկութիւններ յարեալով³⁷. բայց այդ եզրակացութիւնները իսկապէս համոզիչ և խօսուն պիտի ըլլային, եթէ Գերշ. Հեղինակը նկատի առած ըլլար նաեւ նկարին միւս կողմը. և փոխանակ գոհանալու «աղքատ Ղազարոսի» և «բարի աւագակի» ղրուագներուն վերլուծումով, աւելի մանրամասնօրէն ձեռնարկէր Հայ աղբիւրներու, վկայութիւններու, մինչեւ իսկ ըսեմ՝ յիշատակարաններու և տապանագիր արձանագրութիւններու մանրակրկիտ քննութեան:

Ահա այս պատճառներուն համար է որ, համոզիչ չնկատելով Գերշ. Փառէն Եպ.ի տեսութիւնները, անդրադոյն լուսարանութեան մը արգար հետաքրքրութեամբ պիտի ջանամ ուրիշ աղբիւրով, մէկ քանի յօդուածներով քննել, համեմատել ու վերլուծել Հայ մատենագրութեան մէջ անդեւնական հարցերու ակնարկներ և զիտելիքներ պարունակող հատուածները, անոնցմէ եզրակացութիւններ քաղելու համար, անկողմնակալ քննութեամբ ի սէր ճշմարտութեան³⁸:

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՏԵՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

(Շարունակելի)

(37) Տե՛ս Հասկ, 1946. Բ. 7-8, էջ 207, 1947. Բ. 4, էջ 87.

(38) Այս քննական մասն վերջ նպատակ ունէինք յարել իսկոյն դրական ուսումնասիրութիւնը, զոր պիտի հրատարակենք «Բագմավէպ»ի յորեկինական բացառիկ Թիւն վերջ:

(30) Այսպէս է նաեւ Երուսաղէմ տպուած Աւետարաններուն մէջ. 1867, 1873, 1886, 1898, 1899 եւն.

(31) Հմմտ. «Քերականութիւն ի պէտս Զարգացելոց» ապ. Վենետիկ 1852, էջ 248 եւն.

(32) Novum Testamentum Graece et Latine, ed. Aug. Merk, Roma 1942.

(33) 1849.